

משניות מסכת פסחים - פרק ד

משנה א: משנתנו מבארת שדין עשיית מלאכה בערב פסח תלוי במנהג, ואגב כך

מובאים [במשנה זו ובמשניות הבאות] דינים וכללים שונים בענין מנהגי המקומות:

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות היום, עושין - רשאים לעשות

מלאכה. מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח עד חצות, אין עושין - אסור

להם לעשות מלאכה. ונהגו כן כדי שלא ישכח האדם לבער את החמץ, להקריב את

קרבתנו ולאפות מצות מצווה. אבל לאחר חצות היום אסור מן הדין לעשות מלאכה בכל

מקום, כיון שזהו זמן שחיטת קרבן הפסח. **אדם ההולך ממקום שעושין למקום שאין**

עושין, או שהלך ממקום שאין עושין למקום שעושין, נותנין עליו חמרי מקום שיצא

משם, וחמרי מקום שהלך לשם, כלומר, בכל מקרה צריך הוא להחמיר, ולכן אם בא

ממקום שאין עושים מלאכה, לא יעשה מלאכה אף אם הגיע למקום שעושים. ואם

הגיע למקום שאין עושים בו מלאכה, לא יעשה, אף אם בא ממקום שעושים. ואף

שאמרו חכמים בדרך כלל **אל ישנה אדם** ממנהג המקום שבא אליו, לא אמרו כן אלא

מפני המחלוקת - שדבר זה גורם למחלוקת, ואילו כאן אין חשש כזה, כיון שאף אם

ימנע מלעשות מלאכה במקום שנהגו לעשות מלאכה לא ייראה הדבר כשינוי המנהג,

אלא יחשבו האנשים שאין לו מלאכה לעשות.

משנה ב: המשנה מביאה דברים נוספים שיש בהם חילוקי מנהגים בין המקומות: יש

להקדים, שבשנת השמיטה כל פירות השדה הן הפקר ומותר לאדם לאוספם לביתו כדי

משניות מסכת פסחים - פרק ד

לאוכלם, אמנם לאחר שאותו מין פירות שאסף האדם לביתו כלה מן השדה, חייב האדם לבער את הפירות מאותו המין שאסף לביתו ולהפקירם. לדוגמא, אדם שליקט תאנים של שביעית, יכול לאוכלם כל זמן שתאנים מצויות בעצים, אך כשכלו התאנים מן העצים, חייב לבער את התאנים שבביתו. **פִּיּוּצָא בּוֹ** - דבר נוסף הדומה לדין האמור במשנה לעיל, אדם **הַמוֹלִיךְ** עימו **פְּרוֹת שְׁבִיעִית**, ומביאם **מִמָּקוֹם שְׁכָלוּ** פירות אלו מן השדות, **לְמָקוֹם שְׁעָדִין לֹא כָלוּ** פירות אלו מן השדות, והדין הוא שבמקום שכלו הפירות מן השדה חייב אדם לבער את אותו מין פירות שבביתו, ובמקום שעדיין לא כלו הפירות אין עדיין חיוב ביעור, **אִזְּ שֶׁהֵבִיא פִּירוֹת אִלּוּ מִמָּקוֹם שְׁלֹא כָלוּ, לְמָקוֹם שְׁכָלוּ**, בשני המקרים **חֵיב לְבַעַר**, כיון שמחמירים עליו לנהוג בין כמקום שבא משם ובין במקום שהגיע אליו. וסובר תנא קמא, שאם כבש אותו אדם שלשה מיני ירקות בחומץ, ושנים מאותן ירקות כלו מן השדה ואילו המין השלישי לא כלה, אינו צריך לבער כלל, ויכול לאכול את שלשתם, עד שיכלו שלשת המינים מן השדה. אמנם **רַבִּי יְהוּדָה** חולק על כך **וְאָמַר, אֲמָרִים לוֹ** לאותו אדם שיש לו שלשה מיני ירקות הכבושים יחד, **צֵא וְהָבֵא לָךְ אֶף אֶתָּה** את אותם שני מינים מן השדה, והרי לא תמצאם כיון שכלו מן השדה, ולכן עליך לבער את אותם שני מינים, אף שהם כבושים יחד עם מין שלישי שעדיין לא כלה.

משניות מסכת פסחים - פרק ד

משנה ג: משנתנו ממשיכה להביא דינים התלויים במנהג: **מקום שנהגו למכור בהמה דקה** [-כבשים ועיזים] **לגוים, מוכרין - רשאים למכור, כיון שאין במכירה זו כל איסור.**

אך **מקום שנהגו שלא למכור לגויים בהמה דקה, מחשש שיבואו למכור להם בהמה גסה** [שבה יש טעם מיוחד שלא למכור, כמו שיבואר להלן], **אין מוכרין - אסור למכור להם בהמה דקה. ובכל מקום, מצד הדין, אין מוכרין להם בהמה גסה, כגון פרות ושוורים, מחשש שמא יבוא הישראל להשאיל או להשכיר לגויים בהמה גסה בערב שבת סמוך לכניסת שבת, ובתוך כך תיכנס השבת, ויצעק הישראל לבהמתו שתלך עם הגוי, ומתוך שהיא מכירה את קולו היא הולכת מחמתו, והרי זה איסור דאורייתא של 'מחמר'. וכן אין מוכרים להם עגלים וסייחים, אף שהם קטנים ואינם ראויים עדיין למלאכה, כיון שעשויים לטעות ולהתיר גם את מכירת הגדולים, שהם שוורים הראויים למלאכה, ואיסור זה הוא בין בשלמים ובין שבירין, אף שהשבורים אינם ראויים למלאכה, מחשש שיטעו ויבואו למכור להם גם שלמים. רבי יהודה מתיר את המכירה בבהמה שבירה, כיון שלעולם לא תהיה ראויה למלאכה. אך אף הוא אוסר בעגלים וסייחים, כיון שהם עצמם עתידים לגדול ולהיות ראויים למלאכה. וכן פתירה מתיר את המכירה בסוס, כיון שאינו עומד לנשיאת משאות אלא לרכיבה, וברכיבה אין איסור דאורייתא, שהרי 'החי נושא את עצמו'. אך חכמים אוסרים אפילו בסוס.**

משניות מסכת פסחים - פרק ד

משנה ד: מקום שנהגו לאכול בשר צלי בלילי פסחים, אוכלין, ואין בכך איסור. אך מקום שנהגו שלא לאכול צלי בלילי פסחים, אין אוכלין, והטעם שנהגו שלא לאכול הוא כיון שהרואה יכול לסבור שזהו קרבן פסח, שנאכל צלי, ויחשוב שאדם זה אוכל קדשים מחוץ לירושלים. מקום שנהגו להדליק את הנר בערב יום כפור, שידלק בלילי יום הכפורים, מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק את הנר בערב יום הכפורים, אין מדליקין. ולדברי הכל מדליקין נרות ביום הכפורים בבבתי כנסיות ובבתי מדרשות, משום כבוד היום, ובמבואות האפלים, ועל גבי החוללים, ובשאר מקומות שיש צורך באור.

משנה ה: מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב, עושין, ואין בכך איסור. אך מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אין עושין, ונהגו כן כדי שלא יסיח האדם את דעתו מן האבילות. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים ממלאכה כל היום, כדי שלא יסיחו דעתם מן האבילות, שהרי הם הראויים יותר מכולם להרגיש ולהתאבל על חסרונו של בית המקדש. רבן שמעון בן גמליאל אומר, לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם, וימנע מלעשות מלאכה אף במקום שלא נהגו בכך איסור, ואין בכך משום גאווה שמחזיק עצמו כתלמיד חכם, כיון שהרואה אותו בטל ממלאכתו יסבור שאין לו מלאכה לעשות.

לאחר שהובאו מנהגים אלו, חוזרת המשנה לנידון שבתחילת הפרק, שם התבאר

משניות מסכת פסחים - פרק ד

שעשיית מלאכה בערב פסח לפני חצות תלויה במנהג. מביאה עתה המשנה דעה

החולקת על כך: **וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים**, אין עשיית מלאכה בערב פסח תלויה במנהג, אלא

בְּתַחוּם יְהוּדָה שבארץ ישראל **הָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעֶרְבֵי פֶסַחִים עַד חֲצוֹת, וּבְגָלִיל לֹא**

הָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה כָּל עֶקֶר, מצד הדין, ולא מצד המנהג. מביאה המשנה מחלוקת

בדינם של אנשי הגליל, שאסורים בעשיית מלאכה כל יום י"ד בניסן: **הַלֵּילָה** - אור

לי"ד בניסן, **בֵּית שְׁמַאי אוֹסְרִין**, וכמו כל יום טוב, שהלילה הולך אחר היום. **וּבֵית הַלֵּל**

מְתִירִין עַד הַנֶּץ הַחֲמָה, כיון שהם מדמים יום זה לתענית, שאין מתענים אלא ביום,

ולא בלילה.

משנה ו: משנתנו מבארת שיש אופנים שמותר לעשות מלאכה בערב פסח, אף במקום

שנהגו שלא לעשות מלאכה: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל מְלָאכָה** שהיא לצורך המועד,

שֶׁהִתְחִיל בָּהּ הָאָדָם קֹדֶם לְאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, גּוֹמְרָהּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, קודם חצות

היום, **אֲבָל לֹא יִתְחִיל בָּהּ בְּתַחֲלָה** - לא יתחיל בעשיית המלאכה **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אֶף עַל**

פִּי שֶׁיָּכוֹל לְגַמְרָהּ בּו בְּיוֹם, ואף שהיא לצורך המועד. אבל מלאכה שאינה לצורך

המועד, אף אם התחיל בה קודם לכן, אסור לו לגומרה בערב פסח, במקום שנהגו שלא

לעשות בו מלאכה. **וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים, שְׁלֹשׁ מִיְּמֵי אֲמָנוּת הֵן, שְׁעוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעֶרְבֵי**

פֶּסַחִים עַד חֲצוֹת, אפילו במקומות שנהגו שלא לעשות מלאכה באותו זמן, **וְאֵלֵּי הֵן**,

משניות מסכת פסחים - פרק ד

הַחִיּוֹטִים, כיון שמלאכת התפירה אינה חמורה, שהרי בחול המועד מותר לאדם פשוט, שאינו אומן, לתפור, ולכן התירו בערב פסח אפילו לאומן לתפור, כיון שערב פסח קל יותר מחול המועד [שהרי אין עשיית מלאכה אסורה בו מצד הדין], וכן מותרים במלאכה **הַסְּפָרִים וְהַכּוֹבָסִין**, כיון שבחול המועד מותר לאדם היוצא מבית האסורים או בא ממדינת הים להסתפר ולכבס בגדיו, וכיון שכך הקילו בערב פסח והתירו מלאכות אלו לכל אדם. **רַבִּי יוֹסִי בֶרַי הוֹדָה אוֹמֵר, אֵף הָרִצְעָנִים** - סנדלרים, רשאים להכין נעליים בערב פסח, כיון שאף במלאכה זו מצאנו קולא בחול המועד, שהעולים לרגל רשאים לתקן את נעליהם בחול המועד. אמנם חכמים סוברים שאי אפשר לדמות 'סוף מלאכה', של תיקון נעליים בלבד, ל'תחילת מלאכה', של עשיית נעליים חדשות, ולכן אף שהתירו לעולי רגלים לתקן את נעליהם בחול המועד, לא התירו להכין נעליים חדשות בערב פסח.

משנה ז: משנתנו ממשיכה לבאר את דיני עשיית מלאכה בערב פסח ובחול המועד:

מוֹשִׁיבִין שׁוֹבְכִין לַתְּרִנְגוּלִים - נותנים ביצים תחת התרנגולת, כדי שתדגור עליהם ותחמם אותם, **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן**, כיון שאין זו מלאכה גמורה. **וְתְרִנְגוּלַת שְׂדֵגְרָה** על ביצים **וּבִרְחָה, מִחֲזִירִין אוֹתָהּ לְמִקּוֹמָהּ** אפילו בחול המועד. **וְאִם מֵתָה** התרנגולת שדגרה על הביצים, **מוֹשִׁיבִין אַחֲרֶיהָ תַּחְתֶּיהָ**, כדי שלא יתקלקלו הביצים, ודין זה הוא בתנאי שכבר ישבה התרנגולת על הביצים שלשה ימים, ואם לא יושיבו עליהם

משניות מסכת פסחים - פרק ד

תרנגולת אחרת, יופסדו הביצים לגמרי, שהרי כבר אינם ראויים לאכילה, וגם אפרוחים לא יבקעו מהם. גוֹרְפִין את הזבל מִתַּחַת רִגְלֵי הַבֵּהֶמָה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, וּבַמּוֹעֵד - בחול המועד, אין גורפים לחוץ, אלא רק מְסַלְקִין לְצִדָּיו.

מוֹלִיכִין וּמְבִיאִין - מותר להוליך ולהביא פִּלִּים מִבֵּית הָאֱמֹן בִּי"ד בְּנִיסָן, אֵף עַל פִּי שְׂאִינָם לְצֶרֶךְ הַמּוֹעֵד, לפי שאין זו מלאכה כלל.

משנה ח: המשנה מביאה שאנשי יריחו היו עושים מלאכה בערב פסח, ואגב כך מביאה המשנה דברים נוספים שהיו עושים ביריחו. שְׂשָׁה דְּבָרִים עָשׂוּ אֲנָשֵׁי יְרִיחוֹ שלא ברצון חכמים, עַל שְׁלֹשָׁה מהם מִחוּ בִּידָם חכמים, לפי שהיו חמורים יותר, וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא מִחוּ בִּידָם חכמים, אף שהיה זה שלא ברצונם. מפרטת המשנה, וְאֵלוּ הֵן הדברים שְׁלֹא מִחוּ בִּידָם, הֵיוּ מִרְכִּיבִין שני מיני דְּקָלִים זה על זה, כדי שיהיו הפירות משובחים, כָּל הַיּוֹם של ערב פסח. וְהֵיוּ כוֹרְכִין אֶת שְׂמֵעַ - לא היו אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' לאחר פסוק ראשון שבקריאת שמע. וְהֵיוּ קוֹצְרִין וְגוֹזְזִין את התבואה לִפְנֵי הקרבת קרבן הָעֶמֶר בִּט"ז נִיסָן, אף שבאותו זמן התבואה אסורה באכילה, וראוי שלא לגדוש מחשש שיבואו לאכול מהתבואה. וְעַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלוּ לֹא מִחוּ בִּידָם.

וְאֵלוּ הֵם שלשת הדברים שְׂמִחוּ בִּידָם חכמים, הֵיוּ מְתִירִין באכילה את הַגְּמִזִּיּוֹת שֶׁל הַקֹּדֶשׁ, כלומר, אם הקדישו עץ להקדש, הֵיוּ מְתִירִים לעצמם לאכול את מה שצמח

משניות מסכת פסחים - פרק ד

אחר כך מהעץ, בחושבם שאין הגידולים החדשים הקדש [ובאמת אין הדבר כן, אלא אף מה שצמח אחר כך הוא הקדש]. והיו אוכלין מתחת הנשרים - פירות הנושרים מתחת לאילן ונמצאו שם בשבת, ולא ידוע אם נשרו בערב שבת והם מותרים, או שנשרו בשבת והם אסורים [כיון שבכניסת שבת היה הפרי מחובר לעץ ואינו ראוי לאכילה, והרי הוא נשאר מוקצה אף אם נשר בשבת]. והיו נוטלין פאה לירק, אף שמן התורה הירק פטור מהנחת פאה [-השארת הגידולים בקצוות השדה לעניים], והחשש בזה הוא שיסברו העניים שזו 'פאה' ממש, ופאה פטורה ממעשרות, ויאכלו מהירקות ללא מעשר, ובאמת אין זו פאה וירקות אלו חייבים במעשר, ועל שלשה דברים אלו

מחו בידם חכמים.

משנה ט: אגב המשנה הקודמת, בה הובאו ששה דברים שעשו אנשי יריחו שלא ברצון חכמים, מביאה משנתנו ששה דברים שעשה חזקיהו מלך יהודה, וחלקם היה שלא ברצון חכמים. ששה דברים עשה חזקיה המלך, על שלשה הודו לו - הסכימו עמו חכמים, שעשה כהוגן, ועל שלשה לא הודו לו. מונה המשנה את הדברים שהודו לו חכמים, גרר עצמות אביו - אחז מלך יהודה, לאחר מיתתו, על מטה של חבליים, כדי לבזותו, לפי שאביו היה רשע, ורצה שבזיון זה יכפר לו על חטאיו, וגם כדי שיתגנה מחמת רשעותו, ויראו זאת הרשעים ויחזרו בתשובה, והודו לו חכמים, שעשה כהוגן. פתת - כתש ושבר את נחש הנחשת שעשה משה רבינו במדבר, לפי שהתחילו העם

משניות מסכת פסחים - פרק ד

לטעות אחרי הנחש ולעובדו כעבודה זרה, וְהוּדוּ לוֹ. גִּנְזוּ סֵפֶר רְפוּאוֹת, שהיו כתובים בו רפואות לכל המחלות, ולפי שהיו מתרפאים על ידו מכל מחלה הפסיקו העם לסמוך על

ה', וְהוּדוּ לוֹ.

וְעַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים לֹא הוּדוּ לוֹ חַכְמִים, קִצָּץ אֶת דָּלְתוֹת הַזֶּהָב שֶׁל הַיֵּכָל - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְשִׁגְרָן בַּמִּתְנָה לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר, וְלֹא הוּדוּ לוֹ חַכְמִים, לפי שהיה לו לבטוח בה'. סֵתֵם אֶת מִי הַגִּיחֹן הָעֶלְיוֹן, שהיה זה מעיין סמוך לירושלים, וסתמו כדי שלא יהיו מים מצויים למלכי אשור שבאו להלחם בו, וְלֹא הוּדוּ לוֹ, לפי שהיה לו לבטוח בה'. עֵיבֵר נִיסָן בְּנִיסָן - עיבר את השנה והוסיף אדר שני, ביום השלשים של חדש אדר, וְלֹא הוּדוּ לוֹ חַכְמִים, כיון שיום זה כבר ראוי להיות ראש חדש ניסן, ואין מעברים את השנה ביום זה, אלא רק קודם לכן.